

ARAB TILIDA SO'Z YASALISHI VA UNING MORFOLOGIK XUSUSIYATLARI

Ermatova Nafisa

Samarqand davlat chet tillar
instituti magistranti

<https://doi.org/10.5281/zenodo.14526182>

Annotatsiya

Ushbu maqolada arab tilida so'z yasalishi va uning morfologik xususiyatlari o'rganiladi. Tadqiqotda arab tilining ildiz-qolip tizimi va uning so'z shakllanishdagi roli tahlil qilinadi. Arab tili flektiv morfologiya tizimiga ega bo'lib, uch undoshli ildizlar asosida turli qoliplar yordamida yangi grammatik va leksik shakllar hosil qilinadi. Maqolada arab tili so'z yasalishining o'ziga xosligi va uning ingliz tili bilan qiyosiy tahlili ham keltirilgan.

Kalit so'zlar: Morfologiya, so'z yasalishi, ildiz-qolip tizimi, arab tili, flektiv til, qoliplar, grammatik kategoriyalar.

Аннотация: В статье рассматриваются особенности словообразования в арабском языке и его морфологические характеристики. Исследование фокусируется на корне-кальповой системе арабского языка и её роли в формировании слов. Арабский язык обладает флективной морфологией, где слова формируются на основе трехсогласного корня с применением различных моделей (шаблонов). В статье также приводится сравнительный анализ словообразования арабского языка с английским.

Ключевые слова: Морфология, словообразование, корне-кальповая система, арабский язык, флективный язык, шаблоны, грамматические категории.

Abstract: This article examines the process of word formation and the morphological features of the Arabic language. The research focuses on the root-and-pattern system of Arabic and its role in word construction. Arabic, as a language with a fusional morphology, generates new grammatical and lexical forms based on trilateral roots and various templates (patterns). The study also provides a comparative analysis of Arabic word formation with that of the English language.

Keywords: Morphology, word formation, root-and-pattern system, Arabic language, fusional language, templates, grammatical categories.

Arab tili xom-som tillar oilasining somiy guruhiga mansub bo'lib, uning o'ziga xos morfologik tizimi boshqa tillar bilan solishtirganda murakkab va

noyobdir. Arab tilida soʻz yasalihi uch harfli oʻzak va qolip (vazn) tizimiga asoslanadi. Ushbu tizim soʻzning semantik va grammatik maʼnosini aniqlashda hal qiluvchi rol oʻynaydi (Ryding, 2005; Хайдаров, 2011). Arab tilining morfologik tizimi flektiv (tuslovchi) xususiyatga ega boʻlib, soʻzlar grammatik vazifalarga qarab oʻzgaradi. Ushbu maqolada arab tilidagi soʻz yasalihi jarayoni, uning morfologik xususiyatlari hamda qoliplar tizimining ahamiyati oʻrganiladi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLAR

Tadqiqotda arab tiliga oid klassik va zamonaviy adabiyotlar, arab grammatikasiga oid ilmiy manbalar hamda oʻzbek va rus tilidagi lingvistik tadqiqotlar asos sifatida olindi:

Qurʼoni Karim va klassik adabiyotlar namunalaridan misollar. Ryding (2005), Versteegh (1997), Хайдаров (2011) kabi manbalar. **Tadqiqot usullari:**

Strukturaviy tahlil: Soʻz yasalihi jarayonidagi ildiz va qoliplarning tahlili.

Qiyosiy usul: Arab tilining morfologik tizimi boshqa tillar, ayniqsa ingliz tili bilan qiyoslandi.

Nazariy tahlil: Arab tili grammatikasiga oid ilmiy asarlarni tadqiq qilish.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Arab tilida soʻz yasalihiining asosiy tamoyillari. Arab tilidagi soʻzlar uch yoki toʻrt harfli ildizlardan hosil qilinadi. Ushbu ildizlar semantik asos hisoblanadi. Soʻzning grammatik shakllari va yangi maʼnolari qolip (vazn) orqali yaratiladi.

1. Uch harfli oʻzak tizimi. Arab tilida soʻzlarning asosiy qismi uch undoshdan iborat ildiz orqali hosil boʻladi.

كَتَبَ (kataba): "yozdi" – ildiz: k-t-b. دَرَسَ (darasa): "oʻqidi" – ildiz: d-r-s.

2. **Vaznlarning roli.** Qolip (vazn) tizimi arab tilidagi soʻz yasalihini taʼminlaydi. Har bir qolip maʼlum bir grammatik yoki semantik maʼnoni beradi.

Misollar:

فَعَلَ (faʼala): sodda feʼl: كَتَبَ (kataba): "u yozdi".

فَاعِلٌ (fāʼilun): feʼl bajaruvchisi: كَاتِبٌ (kātibun): "yozuvchi".

مَفْعُولٌ (mafʼūlun): majhul shakl: مَكْتُوبٌ (maktūbun): "yozilgan narsa".

Soʻz yasalihiining asosiy morfologik xususiyatlari. Arab tilida soʻzlar quyidagi morfologik xususiyatlarga ega:

1. **Flektivlik (tuslanish).** Arab tilidagi soʻzlar jins, son va zamonga qarab tuslanadi.

Jins: كَاتِبٌ (kātibun): yozuvchi (erkak). كَاتِبَةٌ (kātibatun): yozuvchi (ayol).

Son: Birlik: كِتَابٌ (kitābun): "kitob".

Ikki: كِتَابَانِ (kitābāni): "ikki kitob".

Ko'plik: كُتِبَ (kutubun): "kitoblar".

2. Morfologik o'zgarishlar va fleksiylar. Arab tilida fe'llar uchta asosiy zamonda tuslanadi:

O'tgan zamon (الماضي): كَتَبَ (kataba): "u yozdi".

Hozirgi zamon (المضارع): يَكْتُبُ (yaktubu): "u yozmoqda".

Buyruq shakli (الأمر): اُكْتُبْ (uktub): "yoz!"

3. Qiyosiy tahlil: Arab va ingliz tillari so'z yasalihi. Arab va ingliz tillarining morfologik tizimlari bir-biridan farq qiladi:

Xususiyat	Arab tili	Ingliz tili
Morfologik tizim	Flektiv, ildiz-qolip asosida	Analitik, prefiks-suffiks asosida
So'z yasalihi	O'zak va vazn orqali	Prefiks va suffikslar yordamida
	كَتَبَ → كَاتِبٌ → مَكْتُوبٌ	write → writer →

MUHOKAMA

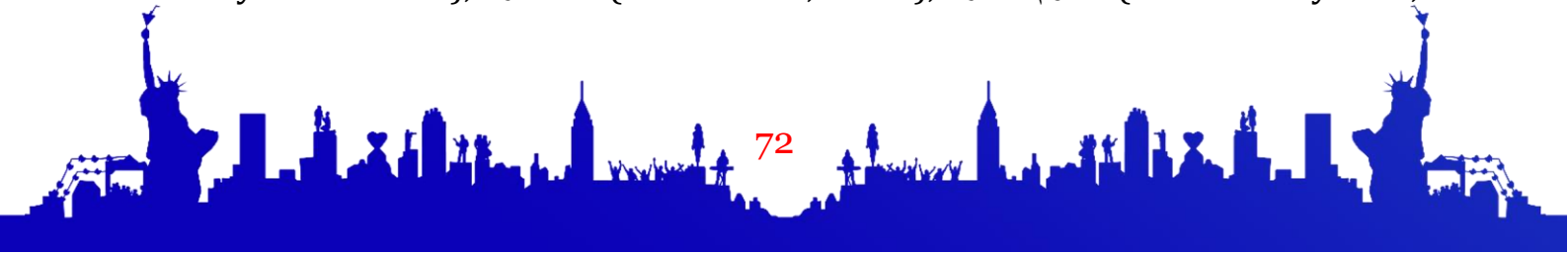
Arab tilidagi so'z yasalihi tizimi noyob bo'lib, bu tilning semantik boyligini ta'minlaydi. Ildiz-qolip tizimi orqali bir ildizdan minglab yangi so'zlar hosil qilish mumkin. Misol uchun, "k-t-b" ildizi asosida كَتَبَ (kataba): yozdi, كِتَابٌ (kitābun): kitob, مَكْتَبٌ (maktabun): maktab kabi so'zlar hosil qilinadi. Bu tizimni ingliz tili bilan solishtirganda, arab tili grammatik jihatdan murakkab, ingliz tili esa analitik tizim tufayli soddaroq hisoblanadi. O'zbek tilida arabcha so'zlarning kirib kelishi ham bu tizimning madaniy va lingvistik ta'sirini ko'rsatadi.

XULOSA

Arab tilida so'z yasalihi ildiz-qolip tizimi orqali amalga oshiriladi va bu morfologik xususiyat tilning boyligini oshiradi. Morfologik o'zgarishlar (jins, son, zamon) tilning fleksiv xarakterini ko'rsatadi. Tadqiqot natijalari arab tilini o'rgatish va qiyosiy tilshunoslik tadqiqotlari uchun katta amaliy ahamiyatga ega.

Adabiyotlar:

1. Murtazoyev Valijon, Eshnazarov Sulaymon, "الشروق" ("Ash-Shuruq", Misr), "البلاد" ("Al-Bilad", Saudiya Arabistoni), "الأخبار" ("Al-Axbaar", Livan), "اليوم أخبار" ("Axbaar ul-yavm", Jazoir) gazetalari sarlavhalarining uslubiyati, ACADEMIC RESEARCH IN MODERN SCIENCE, International scientific-online conference, pp. 5-8
2. Murtazoyev Valijon, "الشروق" ("Ash-Shuruq", Misr), "البلاد" ("Al-Bilad", Saudiya Arabistoni), "الأخبار" ("Al-Axbaar", Livan), "اليوم أخبار" ("Axbaar ul-yavm",

Jazoir) gazetalari sarlavhalarining grammatik xususiyatlari tahlili, FAN, TA'LIM, MADANIYAT VA INNOVATSIYA, vol. 3, n6, 2024, pp. 122-125

3. V.X. Murtazoyev, "Misr matbuotining paydo bo'lishi tarixi xususida". Oriental Renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences, vol. 3, n12, 2023, pp. 523-528.

4. Ахмедов, И. Инглиз тили грамматикаси. Тошкент: Шарқ нашриёти. 2008.

5. Махмудов, Н. Тилшуносликка кириш. Тошкент: Ўқитувчи нашриёти. 2006.

6. Ҳайдаров, Н. Ҳозирги замон араб тили морфологияси. Тошкент: Ўзбекистон Фанлар Академияси. 2011.

7. Панин, Л. Арабский язык. Грамматические категории. Москва: Наука. 1970

8. Crystal, D. (2003). The Cambridge Encyclopedia of the English Language. Cambridge University Press.

9. Ryding, K. C. (2005). A Reference Grammar of Modern Standard Arabic. Cambridge University Press.

10. Versteegh, K. (1997). The Arabic Language. Edinburgh University Press.

11. Ahmedov, S. (2021). Effective Technique of Teaching and Learning Arabic Language in the Classroom in Uzbekistan. Science and Education, 2(5), 716-724.

12. Tojjeva, Zamira Zafar Kizi, & Akhmedov, Sh.I. (2023). THE PROBLEMS FACED BY THE LEARNERS OF ARABIC LANGUAGE AS NON-NATIVE SPEAKERS. Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences, 3 (4), 30-33.

13. Qurbonov, Bobur (2022). "MAJOLIS UN-NAFOIS" VA "LATOYIFNOMA" TAZKIRALARIDAGI MATNLARNING QIYOSIY TAHLILI. Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences, 2 (1), 616-625.

